*Sanja Škrgatić, prof.*

# O KULTURNOJ BAŠTINI U TURIZMU

Razmatranje odnosa turizma i kulturne baštine, radi širine i kompleksnosti svake od tih kategorija, te dugačke linije dodira, odnosno razgraničenja, zahtijeva znatno više prostora nego što to pruža jedno 10-minutno izlaganje. Broj tema je velik. Stoga ovo izlaganje daje tek globalne naznake razmatrana odnosa.

Konstatacija o nedovoljnoj povezanosti turizma, kao jednog od načina egzistencije suvremenog čovjeka našeg podneblja, i kulturne baštine kao nasljeđa i oblika egzistencije naših predaka - stalno nam se nameće.

Apstrahirajući pojam turizma kao jedne specifične ljudske djelatnosti, u osnovi ovog problema ostaje primarni odnos čovjeka sadašnjosti i njegovih aktivnosti s čovjekom prošlosti i svim produktima njegova življenja. S jedne strane imamo stvaralačku aktivnost, a s druge strane naslijeđeno stvaralaštvo, što bismo mogli svesti i na temeljni odnos: živo - neživo. Da li je ta tvrdnja potpuno ispravna? Možemo li zaista nasljeđe smatrati mrtvim? Možemo, ako ga ne koristimo. Nažalost, mnogo je sredina sličnih našoj, koje su gotovo pokopale naslijeđeno bogatstvo svojih predaka, ne shvaćajući da je ono temelj ukupnom suvremenom rastu i razvitku, pa tako i razvitku turizma. Svjedoci smo turističke prakse koja zanemaruje naslijeđene tradicionalne vrijednosti, pretvarajući se u svojevrsnu industriju, što pak svom silinom degradira cjelokupnu duhovnu i materijalnu okolinu domicilnog stanovništva i opet se vraća, kao bumerang, s mnoštvom negativnih konotacija.

Stoga su sve češći zahtjevi da se napusti orijentacija na masovni turizam i započne razvitak selektivnih vrsta, koje će se u većoj mjeri temeljiti na bogatstvu i osebujnim karakteristikama lokalnog miljea. Takav ekskluzivitet, pored garancije visokog standarda, ponudio bi aktivan odmor obojen lokalnim koloritom s duhom starina. Pritom ne smijemo omalovažiti kategoriju turista koje smo do sada ugošćivali, te olako zaključiti da ih ne zanima ništa drugo do hrane, spavanja i sunčanja, odnosno da je dovoljna jedna knjižica i prospekt da bi se zadovoljilo njihovoj znatiželji.

Tzv. izvanpansionska potrošnja, odnosno ponuda, često se vrlo glasno ističe, ali svedena na restorane, loše opskrbljene trgovine i poneki sportski teren, ni približno ne udovoljava sasvim prirodnoj ljudskoj potrebi za raznovrsnim doživljajima i "ispunjenim" vremenom.

Turisti koji dolaze u neki kraj žele steći što više informacija i dojmova o sadašnjem životu i ljudima, ali ih zanima i ono što je tome prethodilo. Ako malo bolje oslušnemo iskazane želje, shvatit ćemo kako se upravo nameće potreba uključivanja kulturne baštine u suvremenu turističku praksu. Kažemo - praksu, a ne turističku ponudu, stoga što je to obuhvatniji pojam kojim se izriče potreba mijenjanja načina razmišljanja i djelovanja na svim razinama turističkog organizma.

Analiziramo li turizam u našoj općini s obzirom na uključivanje cjelokupne kulturne baštine, onda ne možemo biti zadovoljni. I površnom promatraču je jasno da se u sve pore društvenog života uvukla shematizirana praksa, jer ona nije zahtijevala osobite napore. Pojedinačni pokušaji da se turizam ne samo humanizira, nego i oboji specifičnom bojom lokalnog podneblja, te podigne na višu razinu, ostali su marginalni. U najboljem slučaju prihvaćeni su površno i iskrivljeno. A treba li dokazivati da duhovno

i materijalno bogatstvo idu zajedno? Neki će reći: kriza je, nemamo sredstava ni za reprodukciju, a kamoli za ulaganje u kulturu. Krajnje je vrijeme da se oslobodimo takvih zabluda i shvatimo da duhovno i kulturno bogat narod može stvarati ekonomsko bogatstvo, ali nema primjera u svijetu da je duhovno i kulturno siromaštvo rezultiralo ekonomskim prosperitetom.

Dovoljno je preći granicu prema Zapadu (sada dvije granice) da bismo mnogo naučili o odnosu kulturne baštine i turizma. Kako to čine Talijani i Austrijanci? Koja su obilježja njihova turizma? Kakvi su prihodi? Sve to više-manje znamo, ali takva iskustva ne primjenjujemo, a još manje razvijamo svoja.

Prisiljeni smo ovdje decidirano izreći: kulturna baština naše općine još uvijek je društveno nevalorizirani resurs, koji u raznim razvojnim planovima, od planova prostornog uređenja dalje, nije dovoljno precizno razrađen i tek se marginalno spominje kao neka vrst ukrasa, odnosno nužno očekivanog dodatka koji nikoga ne obavezuje. Tako izrečena ocjena nije paušalna, nego je rezultat analize višegodišnje prakse.

Pitamo se: što poduzeti? Kada shvatimo da kulturno nasljeđe nije kočnica razvitka jedne općine, u ovom slučaju naše dominantno turističke općine, nego njegovo kormilo, tada možemo očekivati kvalitativne promjene na planu sveukupnog razvitka.

U ovom izlaganju usredotočit ćemo se na odnos turizma i graditeljskog nasljeđa, kao tek jednog segmenta kulturne baštine. Rješenja što bi trebala proizići iz tog nedvojbeno problematičnog odnosa nisu ni izdaleka jednostavna. Jedna i druga kategorija imaju svoje konstante i svoje zahtjeve, koji se često međusobno sukobljavaju. Nikakva teorija ne može unaprijed ponuditi najbolja rješenja, predvidjeti se mogu samo mogući izvori opasnosti i definirati osnovne smjernice razvitka.

Nekvalitetna, neadekvatna i brzopleta sanacija, nebriga i loše gospodarenje nakon uređenja, pogrešno odabrana nova namjena, prigodno ili sezonsko korištenje bez kontinuirana nadzora - samo su neke u nizu opasnosti što vrebaju jedan "zaštićeni" spomenik. Događalo se, a nažalost to se i dalje prečesto ponavlja, da ključni segment zaštite spomenika poklekne pred kakvim pragmatičnim zahtjevom. Cijeli problem razvija se do tog stupnja da već prije samog početka bilo kakvih zaštitnih radova strahujemo za njihov ishod, a na koncu, često opravdano zaključujemo: kamo sreće da se ništa nije ni poduzimalo.

Nakon sanacije jednog spomenika nije dovoljno održati svečani govor sa zaključkom: može se koristiti, može se "staviti u funkciju". Već prije početka građevinskih radova treba definirati moguću i poželjnu namjenu svakog objekta, strogo je razlučujući od svih eventualnih štetnih aktivnosti. Objektu treba osigurati kontinuirano odgovorno starateljstvo i funkcioniranje. On treba stvarno započeti, bolje rečeno nastaviti živjeti sa svojim gradom, s ljudima, da ne bi od porušena mrtvaca postao sanirani mrtvac.

Načelno, interpolacija novih sadržaja u stare objekte i graditeljske cjeline, s aspekta zaštite kulturne baštine smatra se vrlo poželjnom. Dobro obavljenom građevinskom sanacijom, pored očuvanja fizičke materije, stječe se preduvjet svojevrsne reanimacije, ponovna oživljavanja tradicije i običaja. Ono što nazivamo revitalizacijom, zapravo započinje tek onog momenta kada se uvjerimo da sanirani spomenik aktivno participira u životu lokalne zajednice.

Obnova spomeničkog objekta samo je segment obnove kulturnog identiteta zajednice i kao takva uvjet je suvremena razvoja s crtama individualnosti. Međutim, obnova jednog spomenika ne znači završen posao. To je tek početak brige za očuvanje izvorne

slike mjesta, što je pak za stranog posjetitelja vrlo značajan atraktivni momenat u ljestvici razloga odabira neke destinacije.

Inzistiranje na očuvanju izvornosti starih jezgri u našim mjestima, ne znači da život treba konzervirati. Ovaj zahtjev treba shvatiti u smislu aktivnog pristupa poštujući staru gradnju i prilagođujući nužnu suvremenu gradnju izgledom i izborom materijala zatečenoj historijskoj cjelini.

Zahtjev za kulturnim identitetom znači da smo ono što jesmo, a svako kopiranje i imitiranje rezultira nakaznošću. Karikiran, ali ilustrativan, primjer bio bi pokušaj gradnje iglua, eskimske kućice od leda u našim krajevima, i to samo zato što se nekome sviđa njihov oblik.

Interakcija turizma i kulturne baštine, odnosno graditeljskog nasljeđa, dovodi do stvaranja novih vrijednosti koje u krajnjoj konzekvenci znače humaniziranje života domicilnog stanovništva, a prema tome i svih sudionika turističkih gibanja.

Na kraju možemo zaključiti da očuvanje kulturnog identiteta mjesta i njegov turistički razvitak nisu nužno sukobljene kategorije. Čuvanje kulturne baštine ne znači izolaciju i getoizaciju mjesta, nego je preduvjet skladnijeg razvitka, a vitalnost tom razvitku osiguravaju turistička gibanja, odnosno putem njih ostvareni dijalog s drugim kulturama.

Bilješke:

1. Želimir Laszlo: Turizam i naša kulturna baština. Zbornik radova na savjetovanju: Humanistička vrijednost turizma. Pedagoška akademija u Zadru, Zadar 1977, str. 145-153.

2. Vanda Ekl: O spomenicima u turizmu, Liburnijske teme. Katedra čakavskog sabora, Opatija, 1977, str. 125-175.

3. Radoslava Ravkin: Sociološki aspekti turističke kulture. Istarska naklada, Pula, 1983.

4. Ivo Maroević: Sadašnjost baštine. Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Knjiga XXXVI, Zagreb, 1986.

5. Tomislav Marasović: Aktivni pristup graditeljskom nasljeđu, Split, 1985.